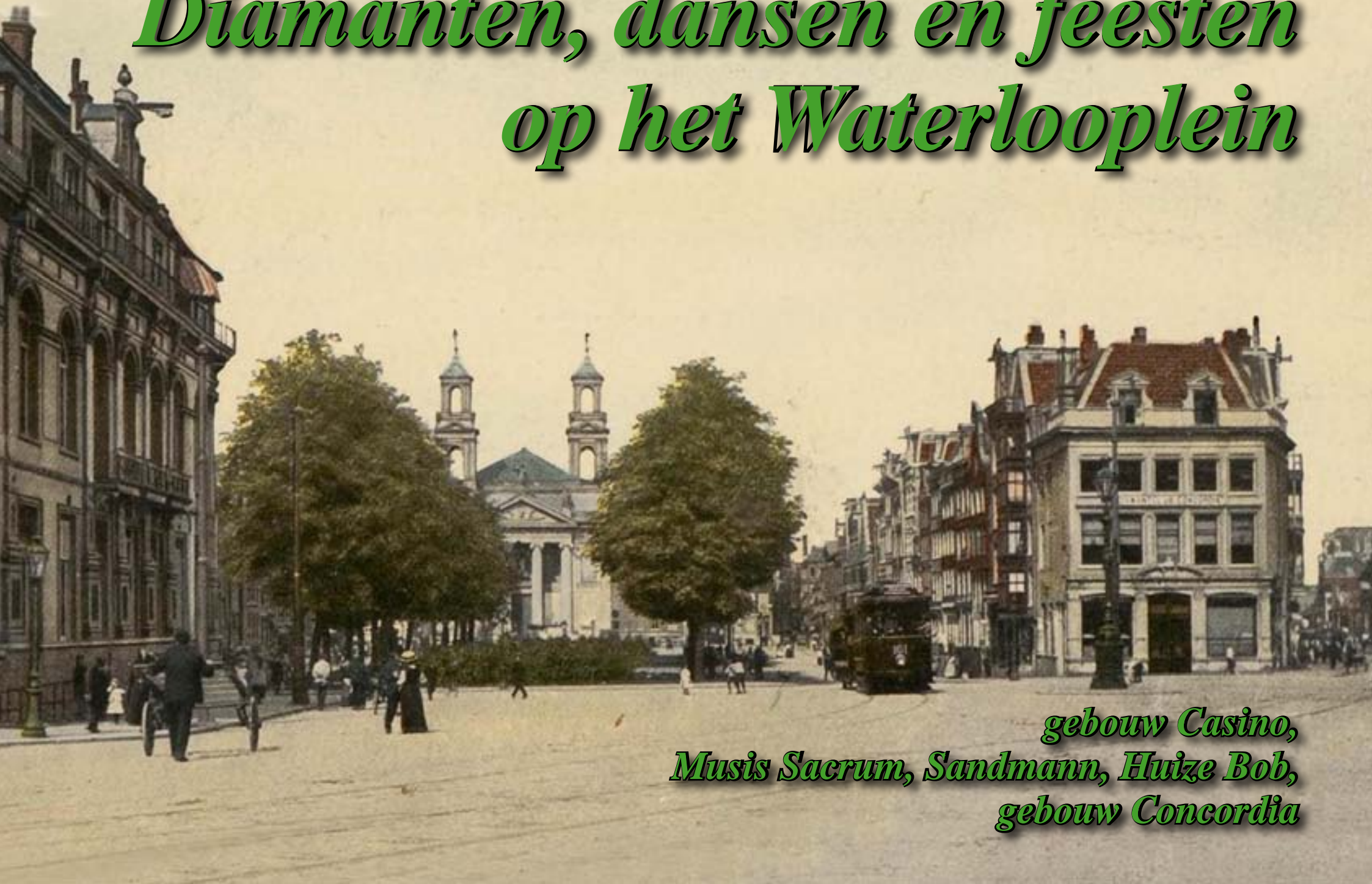

Diamanten, dansen en feesten op het Waterlooplein

*gebouw Casino,
Muis Sacrum, Sandmann, Huize Bob,
gebouw Concordia*

Zo overzag fotograaf Pieter Oosterhuis rond het jaar 1870 de oude Blauwbrug, de Leprozensgracht en de Mozes en Aäronkerk. Gelijk met de demping van de Leprozensgracht in 1880-'82 zou de wipbrug vervangen worden door de huidige Blauwbrug of zoals de bewoners van de Joodse wijk hierachter zeiden: de Bloubrik. Casino, achter de brug, is hier nog in zijn oude gedaante.

Plempen Amstel oneven zijde

De percelen aan de even kant van de Zwanenburgerstraat waren al in 1626 geplempt maar de erven liepen altijd tot de Amstel door, zonder toegang aan die zijde. Ongeveer gelijk met het dempen van de Leproengracht werd er een kade langs de oneven zijde van de Amstel geplempt. Er werd een nieuwe rooilijn ingesteld die gelijk liep met die van het Israëlitisch Jongensweeshuis Megadlé Jethamin. Zo kreeg Casino niet alleen een tweede ingang op Amstel 29 maar ook een groter grondstuk, waarop een aanbouw aan het pand gebouwd werd (de twee ramen links op de foto hieronder). Achter het pand van uitgeverij en drukkerij Gebr. Levisson, v/h firma D. Proops Jz, in de Zwanenburgerstraat 26 kwam in 1885 een nieuw huis Amstel 27, gebouwd naar ontwerp van architect G. B. Salm, die ook het huis ernaast, nr.25, behorend bij het weeshuis, bouwde en de verbouwing van het jongensweeshuis (1865) voor zijn rekening nam.

Casino - Amstel 29

In 1879 werd het pand Zwanenburgerstraat 28 in opdracht van de firma Aron Wafelman en Zn. ingrijpend verbouwd; architect was J. H. Schmitz.

De firma Wafelman was al sinds 1787 een koksbedrijf, vandaag zouden we dat een cateringbedrijf noemen. Hij exploiteerde Casino en zocht al snel naar uitbreiding. Behalve de verbouwing volgde na het plempen van een kade langs de Amstel ook een aanbouw. Het gebouw bevatte nu zowel op de parterre als op de eerste etage feestzalen. Hoe die ingezet konden worden omschreef het firmabord aan de nieuwe zijgevel: *Sociëteitsgebouw Casino, Grote en Kleine Zalen te Huur voor Bruiloftspartijen, Tooneelvoorstellingen, Soirees, Bals, Vergaderingen, Bijeenkomsten en voor verschillende gelegenheden*. Dat de exploitatie niet eenvoudig was kan blijken uit de entree in 1890 van de Beursvereniging voor den Diamanthandel in Casino, in de wandeling “de Club” geheten. Van zondag tot vrijdagmiddag hield die vereniging in de grote zaal van Casino diamantbeurs. Ook op de bovenste verdieping werden ruimten in gebruik genomen als kloverswerkplaatsen met de bijbehorende kantoren. De ballotage voor deze beursvereniging was heel streng en alle leden konden een kandidaat alsnog deballoteren, ondanks voorspraak van anderen. Dat brengt ons bij een uitstapje naar de overkant van de straat, maar dat volgt direct onder

Boven: Toegangsbewijs voor een feest in Casino - 1897

Links: Gebouw Casino, iets na 1903. Langs de Amstel is inmiddels een kade geplempt waardoor Casino een tweede ingang kon krijgen en in 1893 uitgebreid werd met een aanbouw (linker twee ramen).

Met enige regelmaat dwingen economische omstandigheden de exploitanten tot verhuur van delen van het pand aan branchevreemde bedrijven en reclameruimte. "Elco" op de foto rechts is bijvoorbeeld een drukkerij. De bovenste etage wordt na 1934 opgedeeld in studio's waar zich kunstenaars nestelen.

Na de Tweede Wereldoorlog verloedert het gebouw snel. In 1965 komt er een eind aan de treurnis als heel Vlooienburg plat gaat voor het nieuwe stadhuis.

het kopje Concordia. De zaal op de eerste verdieping bleef ter beschikking voor evenementen. Op werkdagen was Casino overdag dus goed bezet. Voor de avond werd de grote zaal beneden leeg opgeleverd en konden de overige activiteiten plaatsvinden. De beurshandel floreerde en Casino floreerde. De ruimte werd de vereniging echter te krap en men begon om te zien naar een uitwijk. Die werd aan de Nieuwe Achtergracht, hoek Weesperplein gevonden. Een aantal huizen werd

*Boven: Een prentbriefkaart in 1890 laat de veranderingen door het dempen van de Leprozengracht zien. Amstel 27 is juist gereed en Amstel 25, dat bij het jongensweeshuis Megadle Jethamin hoorde, is in aanbouw (arch. eveneens G.B. Salm).
Rechts: Een naoorlogse foto van Amstel 27-29. Uit de opschriften op Amstel 27 blijkt dat Sandmann het pand in gebruik heeft voor zijn dansinstituut.*

daar aangekocht en met de gemeente Amsterdam werd een akkoord bereikt omtrent de aankoop van een flink stuk van het Weesperplein. In 1911 kon de nieuwbouw betrokken worden en de overeenkomst met Casino werd opgezegd. Dat liet een gapend gat in de exploitatie achter. Wafelman zette alles op alles om de zaak rendabel te krijgen maar de economische dip door de Eerste Wereldoorlog zat hem nog eens extra tegen. In 1929 werd het beheer overgenomen door Exploitiemij. Berendina, die zich met de verhuur bezighield. In 1934 stopt Casino, maar ook weer niet. Dat komen we onder het kopje Huize Bob te weten, ook de geschiedenis van het gebouw tot het in 1965 gesloopt werd om plaats te maken voor metro en Stopera.

Concordia - Waterlooplein 103-105

Weer even terug naar de diamanthandel. De diamanthandelaren die geen toegang kregen tot de exclusieve beurs in Casino begonnen een alternatieve beurs aan de overkant van de straat, in café Concordia op de hoek van Waterlooplein en Nieuwe Amstelstraat. Die beurs werd tamelijk hatelijk het “kinnesinnebeursie” genoemd. Binnen korte tijd was het hele gebouw in gebruik en werd herdoopt tot Gebouw Concordia, de aangesloten handelaren verenigden zich in de Diamantclub Concordia. Ook de Diamantclub floreerde en toen de Beursvereniging in 1911 verhuisde naar het Weesperplein 2-4 volgde de Diamantclub met

Gebouw Concordia op de hoek van het Waterlooplein en de Nieuwe Amstelstraat. In het gebouw zetelde op het moment dat deze foto gemaakt werd (±1905) de Diamantclub Concordia, die er ook een diamantbeurs organiseerde. Zowel voordat de Diamantclub het pand in gebruik nam als daarna was hier een café gevestigd. Het pand werd in 1928 afgebroken en herbouwd. De fraaie gevelsteen “IOSVE” (Josua) werd gered en in het nieuwe pand ingemetseld.

een nieuwbouw aan de overkant, Nieuwe Achtergracht 100 naast de Joodsche Invalide. Café Concordia werd weer een café, maar wel een heel bijzonder: het Geheelonthouderscafé. Intussen had de concurrentie zo'n groot beursgebouw aan het Weesperplein neergezet dat ze het moeilijk vol kregen en de ballotage-eisen drastisch versoepeld werden. De aantrekkingskracht van Concordia verminderde daardoor en in 1923 verkocht de Diamantclub het gebouw aan de Joodsche Invalide, die graag wilde uitbreiden. Het spiksplinternieuwe gebouw van architect Harry Elte werd gesloopt en in 1925 werd de nieuwbouw van architecten Staal en Oesterman in gebruik genomen.

Muis Sacrum - Amstel 29M, ±1913 omgenummerd Amstel 27

Op het vergrote grondstuk van Zwanenburgerstraat 26 liet Levisson achter de drukkerij een woonhuis bouwen; architect was G. B. Salm. Of dit deels voor eigen gebruik was of direct helemaal verhuurd werd is niet bekend. Op de beletage van Amstel 29M begon Jacob Stokking met zijn broer Albert in mei 1912 het Muis Sacrum. De naam doet anders vermoeden maar het was een feest- en dansgelegenheid ('Entre Nous'), alleen net iets minder sjiek dan bij buurman Casino. De mogelijkheden beperkten zich tot de beletage, op de bovenverdie-

Boven: Uit het Nieuw Israelitisch Weekblad van 2 januari 1920.

Links: Een naoorlogse foto van Zwanenburgerstraat 26-28: Vóór de Tweede Wereldoorlog was op nr. 26 Huize "Muis Sacrum", erna Feestzalen en Dansinstituut Huize Sandmann.

pingen werd gewoond door o.a. diverse Stokkings. In het souterrain vestigden zich achtereenvolgens diverse bedrijfjes en pas kort voor de oorlog kwam die ruimte in gebruik bij Musis Sacrum. In de dertiger jaren, vóór de Tweede Wereldoorlog, blijkt Amstel 27 een waar doorgangshuis voor o.a. uit Duitsland gevluchte Joden geweest te zijn. Enkelen emigreerden binnen korte tijd verder naar elders in Europa of zelfs er buiten. Degenen die een nieuwe woonplek in Nederland zochten bleken na 1940 minder fortuinlijk. In Musis Sacrum konden na 1930 ook danslessen gevolgd worden, toen de exploitatie in handen kwam van Gerardus Antonius van Eekhout. Deze corpulente dansleraar is verantwoordelijk te houden

Boven: Sloopwerkzaamheden zomer 1965.

Rechts: Uit het Nieuw van den Dag van zomer 1941.

voor de bijnaam die het etablissement toen kreeg: 'Huize Bob'. Dat werd zo'n begrip dat het als eigennaam voor de onderneming ging gelden en in advertenties als zodanig gebruikt werd. Toen 1934 Casino er het bijltje bij neergooide verkaste Van Eekhout op 28 februari 1936 naar het sjiekere pand aan het Waterlooplein en vanaf die datum zien we in plaats van 'Casino' dan 'Huize Bob' voor het pand Amstel 29 in gebruik komen. Eveneens in 1936 betrok de familie Stokking het pand Amstel 27 weer en zette Musis Sacrum voort. Zo stevenden beide ondernemingen op de Tweede Wereldoorlog af. In 1941 kwam Huize Bob nog in het nieuws toen de WA de boel kort en klein sloeg, waarbij het om "een pand aan het Waterlooplein" ging. Casino was vanouds een Joodse onderneming geweest en zelfs toen de katholieke Van Eekhout de exploitatie overnam bleven Joodse jongeren bij hem komen om te dansen. De Stokkings waren Joods en hen werd het waarschijnlijk onmogelijk gemaakt de zaken voort te zetten. Beide broers zijn in concentratiekampen omgekomen. In de zomer van 1941 zien we nog wel advertenties (Het Joodsche Weekblad, uitgegeven door de Joodse Raad) voor het *Amstel Cabaret* op dit adres.

Woensdag, Zaterdag- en Zondagavond dansen in „Huize Bob“, Amstel 29. Prima dansorkest onder leiding van vermaarden pianist MARTIN ROMAN. 42a-M3212

Huize Bob - Amstel 29

Gerardus van Eekhout had in februari 1936 de exploitatie van Casino overgenomen en woonde er ook, namelijk op het adres Zwamburgerstraat 28^{hs}. Op zijn beurt werd dit etablissement nu met Huize Bob aangeduid. Tegelijk werden beide bovenverdiepingen doorlopend aan particulieren verhuurd; de bovenste verdieping werd in 1938 het atelier van de Joodse schilder en beeldhouwer

Cornelis Hund. In de rest kwam een grote stroom jonge huurders te wonen die er slechts een jaar tot anderhalf jaar verbleven. Dat dit kunststudenten geweest zijn, zoals wel beweerd wordt, is dan ook niet ondenkbaar. Tijdens de oorlog werd in Huize Bob alleen nog maar gedanst, drie avonden per week (zie advertentie Nieuws van den Dag hierboven). Na de Tweede Wereldoorlog zien we in het gebouw een aantal bedrijven neerstrijken, een drukkerij en confectieateliers, die ook de feestzaal op de verdieping in gebruik namen. Er vond een splitsing in zelfstandige verdiepingen plaats, met een Amstel 29b en 29c. Het aanzien van het pand ging alleen maar bergaf en van enig onderhoud was geen sprake meer. Op de laatste foto's van het pand zijn de kozijnen afgebladderd en is een lelijke hijsinstallatie in de bovenverdieping te zien. In 1965 werd het pand met het buurpand gesloopt om plaats te maken voor de Stopera. Amstel 27 en 29 gingen een aantal jaren eerder plat om een noodweg te kunnen leggen in verband met de aanstaande aanleg van de metrobuus over het Waterlooplein (zie foto pag. 11).

Dansinstituut Sandmann - Zwanenburgerstraat 26

Zwanenburgerstraat 26 was altijd een woonhuis geweest, 't laatst

Boven: Een foto van Zwanenburgerstraat 26 van kort na de oorlog: Feestzalen Huize Sandman, zonder de wel erg Duitse dubbele 'nn'. Later vond men dat wel weer kunnen en werd de 'n' weer toegevoegd (zie pag. 10).

Links: Reclame Sandmann - Amstel 27.

van de familie Tal, die tot 1912 een winkel dreef in het souterrain van het nieuwbouwpand aan de Amstel 29M (=27). I. Levisson trouwde in de familie Tal en op enig moment startten de broers Levisson in het pand een drukkerij en boekhandel, *Gebr. Levisson v/h D. Proops Jzn.* Levisson zette de drukkerij voort tot die in 1917 geliquideerd en de inboedel geveild werd. In 1919 werd het vernieuwde (of verbouwde) pand weer woonhuis, op de benedenverdieping na, die in gebruik kwam bij Musis Sacrum. In 1914 al zijn beide (los van elkaar gebouwde) panden op de begane grond met elkaar verbonden en had Musis Sacrum beide benedenverdiepingen in gebruik. Na de Tweede Wereldoorlog begonnen de gebroeders Sandmann hier een dansinstituut, waarvoor zij in 1950 een vergunning verstrekt kregen. Beide Sand-

Boven: De gevelsteen die Zwanenburgerstraat 26 sierde en nu buiten de Stopera opnieuw is geplaatst: DE BLAAUWBRUGH OVER DEN AMSTEL, een voorstelling van de allereerste Blauwbrug.

Rechts: In 1965 werden Zwanenburgerstraat 26 en 28 gesloopt, de rest mocht nog tot ongeveer 1978 blijven. Door deze foto wordt duidelijk waarom "onze" panden het eerst moesten verdwijnen. Links boven zijn caissons te zien, die klaar zijn om afgezonken te worden.

manns, Jacobus en Gerardus, waren van RK-huize en hebben vanaf 1950 ook boven Musis Sacrum gewoond. Ook de Sandmanns hadden beide benedenverdiepingen in gebruik (zie foto pag. 10 r.o.).

Sandmann deed het beter dan Casino na de oorlog; de firma liet de wel erg Duitse dubbele 'nn' aan het eind van de naam tijdelijk vervallen. Feestzalen Huize Sandman en nog steeds Dansinstituut Sandman bleven in het gebouw aan de Zwanenburgerstraat een begrip in de buurt en de dansafdeling werd zelfs aangevuld met een balletopleiding voor heel jonge meisjes. In een veel betere conditie bereikte ook dit pand zijn Waterloo in 1965.

De gevelsteen in het pand met een afbeelding van de eerste Blauwbrug (links) werd bij de sloop veilig gesteld en kreeg een plaats in een muurtje rond de Stopera.

En dit alles naar aanleiding van de quizfoto links, een foto van Jacob Olie uit 1890.

Dank aan Wim Huissen voor het omvangrijke zoekwerk in het Stadsarchief.

Bijlage

In 1935 kwamen tamelijk ernstige bouwkundige gebreken aan het pand Amstel 29/Zwanenburgerstraat 28 aan het licht. Het ging met name om de betrouwbaarheid van de vloer van de feestzaal op de eerste verdieping. Hier wreekte zich het feit dat in 1879 alleen een nieuwe stenen pui tegen het bestaande pand uit de achttiende of begin negentiende eeuw gezet was. Van Eekhout verzocht als nieuwe huurder zelf om onderzoek. Uit het rapport van Bouw & Woningtoezicht van 12-09-1936:

“Huize Bob is het vroegere Casino. Het gebouw is oud en vertoont enkele scheuren, welke echter de laatste jaren niet zichtbaar erger geworden zijn. Op de beletage en de 1^e verdieping zijn feestzalen waarin af en toe ook gedanst en soms wel eens even gehost wordt, zoals de exploitant mededeelt. De vloeren (gedekt met parketvloer) en balklagen zijn m.i. sterk genoeg. De oplegging der balken, in den bouwmuur aan den straat, laat nogal te wensen over daar de zware balken op verschillende plaatsen rusten op de bovendorpels der kozijnen. Dit is constructief niet geheel in orde maar heeft al jarenlang bewezen voldoende te zijn. Bij springproeven bleek er niet meer dan normale veering in de balklaag te zijn. Er is m.i. geen aanleiding tot bijzondere voorzieningen.” Was getekend HK

Een en ander gaf toch aanleiding om na de oorlog het feestgebeuren te staken en het gebouw anderszins te verhuren.

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

